

Mit rejt Óbuda földje?

A református templom alatt a királyi vár egy részét sejtik — Fehéregyháza: az óbudai ó-keresztény kápolna

A régi nagy és dicső magyar multnak egy kétszázéves múltjának igen nagy fontosságú rommaradványáról takarították el a közelmúlt napokban a borító földtömeget Óbudán, a református templom előtt és mellett.

Az ásatás és eredményének rendkívüli fontossága még ma át sem tekinthető, mert a munka — amely november hatodikától folyt a mai napig — nem volt befejezhető, a beállott tévív miatt, s csak kora tavasszal lesz folytatható. Kétségtelen, hogy további romokat rejt a föld, az alapfalak folytatódhatnak a takaró alatt — és a református templom alatt.

Az egész templomot le kell majd bontani, hogy a templom alatt lévő alapfalak szabadabbá tehetőek legyenek.

Az óbudai református templom igénytelen falusi templom benyomását kelti, II. József, a kalapos király idejében épült, a türelmi pátenst kibocsátása után s csak négyszáz hívő befogadására alkalmas. — Kontra Aladár főtitkár, országgyűlési képviselő és fővárosi bizottsági tag közlése szerint semmi különösebb kegyeleti ok nem szól a templom megtartása mellett, hiszen máris foglalkozott a kibővítésének gondolatával. A szomszédos telek pedig amugy is Fővárosi Közmunkák Tanácsának birtokában lévén, egy újabb, tágasabb templom felépítése szabadabbá tenné a romokat, amelyekre és amelyeknek anyagából annak idején felépült.

Az eddig kiasott romok — még mai, egyelőre át nem tekinthető voltokban is — parancsolólag követelik a további feltárást. A templom déli falától pár méterre vele párhuzamosan egymásmellette épített két méter és egy méter vastag fal halad, az előbbi terméskövekből, a másik faragott kövekből rakva. A kettő nem egykoru, de a fiatalabb is Árpád-házi királyaink korából. A föld színétől három méter mélységig vannak szabadabbá téve. A széles falat több helyen

kölapokkal és vörösmárvány-lapokkal bélelt csatornák törtek át.

A templom előtt is hosszu szakaszon láthatók falrészletek a kerti falrészekkel egykoru időből és továbbiak egy későbbi, tehát már harmadik korból is. Tisztán látható egy apsis-szerű félke s egy bejárat, a mai Kálvin-utca vonala alatt körülbelül két méter mélyen.

Ma még tudunkkal magából a romból nem volt felismerhető az építmény rendeltetése.

A református lelkész lak pincéjében annak idején feltárt alapfalokról Lux Kálmán dr. tanár az óbudai prépostságot vélte felismerhetni. Fehéregyházáról szóló cikksorozatomban történeti oklevélbeli adatok alapján határozottan kétségbe kellett vonnom ezt.

Később Bártfai Szabó László dr. a klarisszák templomának és kolostorának állította azt, noha ez kétségtelenül a Bohnele téglagyár területén feltalált és azóta eltüntetett rom volt.

A most feltárt és még feltárandó rom lesz hivatva eldönteni az Óbuda történelmi helyrajza körül észlelhető nagy zavart.

Egy kiváló történettudósunk azon tagadásunkra, hogy a református templom körül nem lehetett a prépostság, felvetette a kérdést, hogy mi volt hát akkor? Erre határozott feleletet adni nem tudtunk, csak nemlegest. Minthogy az egyik óbudai királynéi vár árkanak egy része a Vörösvári-utca és Flórián-tér sarkán volt s onnan a távolság, vár mértékével mérve igen kicsi, nem lehetetlen, sőt nagyon valószínű, hogy a várnak egy része volt.

Erre a további ásatás fog fényt deríteni. Fehéregyházáról szóló megállapításunk ezzel az ásatással sulyban és aktualitásában nyert s így az időközben amarról megjelent elűtő vélemény cáfolatával időszerű foglalkozunk.

Hagyjatok fel minden reménnyel!

A „Magyar Kultúra“ folyóirat ezévi 4. és 5. számában Bártfai Szabó László dr.-tól „Miért nem találták meg eddig Árpád sírját?“ címen értekezés jelent meg, amelyben elsősorban Fehéregyháza multjára vonatkozó oklevéltanyagot és Fehéregyháza kutatásának történetét ismerteti. Másodsorban Óbuda történelmi helyrajza tesz megállapításokat és ezek fonalán visszatér Wekerle László dr. álláspontjára és Fehéregyházának a volt Viktória — ma Bohnele téglagyárban annak idején kiasott templomromot tartja, amelynek ma már az altalaját is elnyelte a téglagyár.

A címbeli kérdésre nem találok egyenes feleletet az értekezésben, de az előbbi megállapításból és a végső sorokból: „Ugy vélem, az elmondottak alapján le kell mondanunk arról, hogy Árpád hamvai valaha előkerülnek“ és továbbá: „meg kell eléged-

nünk... azon tumbaszerű siremlék részelen összeállításával, amelyek a nagy Hon-szerző hamvaival egykor érintkeztek“, azt látom, hogy először Bártfai Szabó László dr. úgy véli, hogy Árpád holtteste magában Fehéregyházában vagy az alatt volt eltemetve, másodsorban, hogy a rom annak idején való fel nem ismerésén mulott a sír megtalálása és harmadsorban, minden reményről azért kell lemondanunk, mert ma már a felismerés is elkészt.

Döbbenetes megállapítások! — Még megkönnyebbülést jelentene, hogy volna még hátra egy negyedik lehetőség is, az tudniillik, hogy mivel a templomban és a kriptában, — az értekezésben megírt korábbi ismertetés szerint — csak XIV. századból származó, az alapok alól pedig csak római korból származó tetemek kerültek elő, s honfoglaláskori nem akad: Anonymus sorrai hitelt nem érdemlők!

Nem kell lemondani róla!

Istennek hála! — ez a négyféle vigasztalan lehetőség, Árpád hamvaira legalább megdől azon az egy ponton, hogy az a templomrom nem volt Fehéregyháza, hanem a klarisszák temploma. De viszont az első három eshetőség kérélelhetetlen bizonyossággal áll — amint május 20-án megírtuk — Erzsébet királyné, Nagy Lajos anyja földi maradványaira.

Bártfai Szabó László dr. tanulmányunkat nem említi meg, minthogy értekezése azonban később jelent meg s Fehéregyházára vonatkozólag más megállapításra jut, így mégis annak cáfolatának tűnik s emiatt tanulmányunk eredményének megvédése kötelességünké teszi, hogy Óbuda történelmi helyrajzára vonatkozó megállapítá-

sait, amelyek Fehéregyházára vonatkozó, szerény véleményünk szerint téves következtetést szültek, pontonként megvitassuk.

A helymeghatározások kiindulásánál Kneidinger András kincstári térképrajzoló Óbudáról készített két térképe szolgált, amelyeket fényképmásolatban közölt. Az első latin felirású és 1760 körül, a másik német felirásokkal van ellátva és 1778 körül készült.

Bármennyire értékesek is ezek a térképek Óbuda XVIII. század végére vonatkozó helyrajzára, túlkésztiek arra, hogy Bártfai Szabó László helymeghatározásaira, az alkalmazott módon, bármiféle bizonyítékként szolgáljanak.

Szent Margit kápolnája és Fehéregyháza

A korábbi latin térkép a hegylábak alján két kápolnát jelez, mégpedig az egyiket a Föld-utca végén, a mai Bécsi-ut és Fényes Elek-utca északi szegletén, s a másodikat a Perényi-ut és Bécsi-ut sarkán kell feltételeznünk, mert az Árpád-malom és Föld-utca távolságának körülbelül felező pontjára van rajzolva.

Az elsőről határozottan állítja, hogy az a Szent Margit-kápolna, a másodiktól, hogy az Fehéregyháza s mindkettőt „ősi regia capellá“-nak nevezi.

Az értekezés első részében a Szent Margit-kápolnát mint főkegyházat már az 1269. évről említi meg oklevélből s így az

ötszáz éven át dacolt volna az idők viharával s a százötvenéves török megszállással, Fehéregyháza meg még legalább, korábbról számított, további kétszázötven éven át, hogy még Kneidinger idejében, mint kápolna fennállhasson. A sokkal nagyobb és jóval később még fennállott egyéb hatalmas építményeknek, mint többek között a prépostságnak, a ferencesek templomának s főleg a királynék várának viszont már a térképen nyomuk sincs. Már ez önmagában lehetetleníti a föltevést.

Véleményünk szerint, a két jelzett kápolna nem egyéb, mint a törökök kiűzése után, a vallásos óbudaiak által a szö-

lőke vezető utak legalján, az országot szélén emelt kis, talán csak egy szentkép vagy szobor, esetleg egy kis oltár befogadására alkalmas, utszéli kápolnánál, amilyen e határban, de sok helyütt másutt is az egész országban sűrűn látható.

Hogy Szent Margit egyháza és Fehéregyháza biztosan nem voltak ezek a kápolnák, azt igazolhatjuk.

Eppen az 1355-i határmegosztó oklevél Szent Margit egyházáról és plébániájáról kifejezetten mondja, hogy az Óbuda városának ama részében feküdt, amely a királynénak jutott. A város nyugati határa pedig legfeljebb a Szőlőkert-utca és Pacsirtamező-utca vonala lehetett, de a hegylábba semmi szín alatt sem ért el s így a Nagy Lajos idejében fennállott Szent Margit egyháza a jelzett helyen nem állhatott. Ha pedig az 1269-ben említett Szent Margit-kápolna, mint főkegyház, amint valószínű is, nem ugyanaz, mint az I. Lajos korabeli Szent Margit plébániatemplom,

A ferencesek kolostora

A ferencendiek kolostoráról azt mondja az értekezés: „az adatokból az tűnik ki, amit a bemutatott 1760 körül készült hivatalos térkép is igazol, hogy a ferencendiek kolostora a Flórián-téren állott“.

Ezzel szemben, az 1355-i határjáró oklevélből csak az tűnik ki, hogy a Szent Ferenc-rendű minoriták kuriájának fala és kapuja azon a vonalon volt, amely a mai Római-fürdő vízvezetékének irányában a Vörösvári-utca és Flórián-tér sarkáig vezetett, még pedig a „finalis lapis“ — az utolsó pillér és a Vörösvári-utca között. Már azt nem tudjuk, hogy Nagy Lajos idejében, melyik volt az akkori utolsó pillér. Ma az utolsó a Boldogos Szűz képével díszített ugynevezett Mária-kő, míg Torma Károly a 80-as években kiást a Majláth-utca és Szentendrei-utca metsződéséhez közel a római korbeli valóságos utolsó. Ászerint, hogy Nagy Lajos idejében még állott-e a Mária-kőön innen ilyen pillér vagy sem, rövidül vagy meghosszabbodik a vonal, amelyen belül a

Az óbudai vár — Kiscellen?

Bártfai Szabó László dr. még egy közvetlen bizonyítékot vél leolvashatni Kneidinger térképeiből és az az óbudai várra vonatkozik. A kiscelli kolostor megett, amely a XVIII. század második felében épült és ma a Schmidt Miksa butorgyáros által a fővárosnak felajánlott múzeum, egy kisebb fensíkon vagy terephullámban egy pár ház alkotta kisebb telep van jelölve, a latin térképen „Coelae Mariana“ felirattal. Ezekről mondja a szerző, hogy azok „az eltűnt kétszázötvenéves királyi vár nepei lakását jelző házak“. A vár maga eltűnt volna nyomtalanul, a várnép házai megmaradtak volna.

Az egész város uralta magaslat már Jászai Pált 1855-ben és ifju Részó Ensel Sándort 1865-ben arra csábította, hogy minden oklevélbeli adat és minden ásatásbeli lelet nélkül, pusztán az imponáló hely benyomása alatt Fehéregyházát és Árpád sírhelyét oda tegye. Később a 80-as években Gömöri Havas Sándor sem tudott ezen benyomástól szabadulni és minden áron oda erőltette az 1355-iki határjárás vonalát. Persze a kiscelli kolostor és templom építése lett volna bűnös abban, hogy minden nyomot eltüntetett. De az erről kifejlődött polemikában — amint azt kutatásaim során olvastam — előkerült a kiscelli kolostor építési naplója, amely részletesen leírja az alapok ásatását is, de még egy régebbi kódarabot sem talál. Hová lett volna akkor a vár, vagy annak legalább valamely alapfala, kutja? De hiszen arra sincs semmiféle oklevélbeli adat. Mindkét óbudai vár síkföldi vár volt.

Kiscell helyén, amint Kneidinger második német térképe mondja is „Klein Maria Zell“ néven egy kis telep volt a XVIII. században s ennek latinított neve a „Coelae Mariana“. A várról pedig: az egyik vár egyik árka, amint kifejtettük oklevelekből, biztosan a Flórián-tér és Vörösvári-utca sarkán volt, a másik vár valószínűleg a Pacsirtamező-utca és Nagyszombat-utca sarkán. Ezeknek az alapfalai a földben pedig meg kell legyenek, elő is fognak kerülni, talán — tul későn.

A Szent Margit egyházára, Fehéregyházára, a ferencesek templomára és az óbudai várra vonatkozólag ezek voltak azok a helyrajzi adatok, amelyeket Bártfai Szabó

Szécsi Szücszalón

IV. Szervita-tér 2. I. em.

Telefon: 89-3-81

Mérték utáni rendelési eredeti párisi modellek szerint elsőrendű anyagból és kivitelben készülnek

Átalakítások és javítások szakszerű végzése

akkor az előbbi már 1355-ben sem állhatott. Vagy azért, mert annak helyén épült a későbbi plébániatemplom, vagy pedig azért, mert egy határban ugyanannak a szentnek a tiszteletére két egyházat igen nagy valószínűséggel nem emelhettek.

Hogy a második kápolna Kneidinger térképén nem Fehéregyháza — az minden eddigi okfejtésünkben következik, de annak teljesen figyelmen kívül hagyásával, pusztán Bártfai Szabó László dr. értekezésében megtalálható argumentumokkal élve — már abból is nyilvánvaló, hogy a terven bemutatott Bohnele téglagyári templomrom, amelyet Fehéregyházának állít, 40 méter hosszú és 11 méter széles templom, további nagy hozzáépített tartozékokkal. Hogyan jelölhette volna ezt Kneidinger rajzban és nevezhette volna szóban „Capellá“-nak. Hozzá még a megtalált templomrom a jelzett kápolna helyétől legalább 250 m-rel északabbra esett.

ferencesek kuriája állott. A vonal tehát, amelynek mentén az állott, a Szentendrei-utca egy szakasza, a Majláth-utca és a Flórián-tér. Hogy ez a vonal csak a Flórián-térre volna korlátozható, arra a térképen semmiféle igazolást nem láttam. A másolaton legalább semmi olyan jel nincsen, amely a ferencesek zárdájával kapcsolatba volna hozható. Az 1778-iki térképen, a Flórián-téren ki van ugyan sötétebb színnel emelve egy nagy épület, a mai dohánygyár helyén, ez azonban e kérdésben figyelembe nem jöhetett, mert az a régi uradalomnak a XVIII. század végétől a XIX. század végéig fennállott hányadszedő háza volt. Nagy gazdasági udvar volt, körülszegélyezve épületekkel és átjáró kapukkal a Flórián-térre és a Polgár-utcára. Gyermekkoromban még láttam és öreg emberek mondták el, hogy a szőlőhegyek felől jövő szüretelő kocsik és természetesen a szántókról érkező terménybehordó kocsik is ott rótták le a dézsmát s a másik kapun hajtatták ki. Korosabb óbudaiak kétségen kívül ismerték.

László közvetlenül a Kneidinger-féle térképekről vélt leolvashatni.

Gatterer Ferenc

(Befejezése kedden.)

Kinevezték

a fővárosi gyógyfürdők orvosait

Szendy Károly polgármester szombati rendeletével megdöntötte a fővárosi gyógyfürdők orvoskérdését. Megállapította a polgármester az orvosok hatáskörét és normál státusát is. A fővárosi gyógyfürdők orvosi személyzetének rendes létszáma egy igazgató-főorvosból, két vezető orvostól és orvosgyakornokokból áll. A szükséghez mérten a laboratórium, a röntgen és a nőgyógyászati osztály orvosi szolgálatának ellátására ideiglenes orvosokat is alkalmazhatnak. A fürdőkön kívül az orvosok csak mint balneológus szakorvosok és tanácsadók szerepelhetnek és külső orvosi gyakorlatot nem folytathatnak. Az igazgató-főorvos képviseli a fővárosi gyógyfürdőt. A polgármester igazgató-főorvosnak bilkei Papp Lajos dr.-t, propagandaelőadóknak pedig Benczur Gyula dr. egyetemi címzetes tanárt szerződtette. Simicska Gábor dr. és Kuntz János dr.-t vezető főorvosi minőségben szerződtették. A főorvosok szerződése egyelőre egy évre szól, míg az igazgató-főorvosé meghatározatlan időtartamu. A vezetőorvosok a Széchenyi és a Rudas-fürdőben teljesítenek szolgálatot, ügyelni kötelesek arra, hogy a fürdők az orvosi higiénia követelményeinek megfelelően, kötelesek továbbá a feleknek ingyenes felvilágosításokat adni. Az egészségügyi segédszemélyzetet az igazgató-főorvos és a központi fürdőigazgató együttesen alkalmazzák.

SZMOKING

öltöny, télikabát, lengyelbunda, divatöltöny luxus-kivite ben, mérték után, rendkívül olcsó árban. KEREMES ÉS VAJNA uriszabó, Erzsébet-körút 22., I. emelet. Telefon: 31-3-66.

20 pengő

havi megkönyvelt törlesztésre